
ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՔԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԼԵԶՎԱՄՇԱԿՈՒԹԱԲԱՆԱԿԱՆ ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ

ԼԻԼԻԹ ԲԱԲԱՅԱՆ

Հոգվածում քննության են առնվում քաղաքավարության լեզվամշակութաբանական առանձնահատկությունները, որոնց ուսումնասիրության արդիականությունը պայմանավորված է միջմշակութային հաղորդակցման արդյունավետության բարձրացմամբ: Հատկապես ուշադրություն է դարձվել «քաղաքավարություն» հասկացության խոսույթի վերլուծության համատեքստում: Հանդես գալով որպես մարդկային հարաբերություններում կարևորագույն դերակատարում ունեցող երևույթ՝ քաղաքավարությունն ընդունակ է կատարյալ կառավարելու պատշաճ ու բարեկիրք մարդկային հաղորդակցումը:

Բանալի բառեր - լեզվամշակույթ, մշակութային հասկացություն, միջմշակութային հաղորդակցում, սոցիալ-մշակութային և լեզվական նորմեր, հաղորդակցական կադապրներ, հաղորդակցական ռազմավարություններ, «քաղաքավարություն» հասկացությ, քաղաքավարության կանոններ և աշխարհընկալումը:

Լեզվամշակույթը լեզվի և մշակույթի փոխհարաբերությունն ու փոխկապակցվածությունն է, որը վերջին շրջանում գործաբանական ուսումնասիրությունների առանցք է դարձել: Ակներև է այն հանգամանքը, որ համընդհանուր համաշխարհայնացումը կարևորում է տարբեր երկրների և ազգերի մշակույթների իմացությունը, քանի որ օտարի լեզվի և մշակույթի փոխկապակցումը հնարավոր է դարձնում ապահովել միջմշակութային հաղորդակցման արդյունավետությունը: Այն նպաստում է նաև հումանիտար գիտությունների զարգացմանը: Վերջին ժամանակներում հիմնականում ընդունված գաղափար է դարձել այն, որ միջմշակութային հաղորդակցման մեջ միմյանց չհասկանալու հիմնական պատճառը ոչ միայն լեզվի չիմացությունն է, այլև հաղորդակցվողների ազգային գիտակցության տարբերությունը: Յուրաքանչյուր ազգի աշխարհընկալման հիմքում ընկած են սեփական համակարգի սոցիալական կարծրատիպերի ենթակա արժեքները, հետևաբար՝ մարդկային միտքը միշտ որոշվում է ոչ թե անհատի, այլ ընդհանուր մտածելակերպով: Հաղորդակցման գիտակցության հիմքում ընկած է հաղորդակցական հմտությունների տարբերակումը:

Բրիտանացի լեզվաբան Հ. Գրայսի տեսություններում քննարկվում է ներակա իմաստի գաղափարը, որը դրսևորվում է հաղորդակցման համատեքստում:

տի հենքի վրա: Այս ներակա իմաստներից մեկն էլ քաղաքավարությունն է:

Վերոնշյալը խթան է հանդիսացել, որ վերջին տարիներին լեզվի նկատմամբ կտրուկ աճով պայմանավորված հետաքրքրությունն իր արտացոլումը գտնի նաև գործաբանական հետազոտություններում: Լեզվաբանության այս նոր ուղղության հիմնադիրն է անգլիացի լեզվաբան Ա. Ջաքերը, որն զբաղվել է հիմնականում պատմական գործաբանության, խոսքային ակտի տեսության, քաղաքավարության տեսության և անգլերենի քերականության ու պատմության ուսումնասիրությամբ: Նորաստեղծ այս ուղղությունը սահմանվեց որպես «լեզվի օգտագործման/կիրառման ուսումնասիրություն»¹:

Մեր օրերում արագ տեմպերով զարգանում է լեզվամշակութաբանությունը, որի ուսումնասիրության առարկաներն են լեզվի և մշակույթի փոխկապակցվածությունը, զարգացումը, տարբեր միտումները և նկարագրությունները, ինչպես նաև դրանց համաժամանակյա փոխներգործությունը²:

Վ. Ֆոն Հումբոլդտը դեռևս XIX դարի վերջին սկիզբ դրեց լեզվամշակութաբանությանը, գիտություն, որը, առաջանալով լեզվի մարդաբանական ուսումնասիրությունների հարացույցի զարգացման արդյունքում, ամրապնդեց լեզվի և ժողովրդի հարաբերությունների փոխկապակցվածությունը³:

Վ.Ի. Կարասիկն առաջարկում է դիտարկել *մշակութային հասկացությունը* որպես բազմակողմանի իմաստաբանական էություն, որում առանձնացվում են հասկացութային, ձևային և արժեքային կողմերը: Հասկացութային կողմը հասկացության լեզվական ամրագրումն է (ֆիքսացիա), նրա նշանակությունը, նկարագրությունը, հատկանշական կառուցվածքը, սահմանումը, տվյալ հասկացության զուգադրական նկարագիրը այլ տիպի հասկացությունների համեմատությամբ: Ձևային կողմն առարկաների, երևույթների, իրադարձությունների տեսողական, լսողական, շոշափելի, համային բնութագրերն են, որոնք գոյություն ունեն մեր գիտակցության մեջ: Հասկացության արժեքային կողմը բնութագրում է տվյալ քաղաքակրթության կարևորությունը ինչպես անհատի, այնպես էլ հասարակության համար⁴:

¹ Jucker A. History of English and English Historical Linguistics. Stuttgart, 2000.

² Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996, 217 стр.

³ Гумбольдт В. Ф. Язык и философия культуры. Москва, 1985, 377 стр.

⁴ Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс: монография. Волгоград, 2002.

Լեզվի և մշակույթի ուսումնասիրության ասպարեզում քաղաքավարության կանոններն իրենց ուրույն դերն ունեն ներդաշնակ, արդյունավետ հաղորդակցման իրականացման մեջ: Ըստ Կ. Կերբրատ-Օրեկիոնիի՝ «*քաղաքավարություն*» *հասկացույթը* խոսույթի վերլուծության համատեքստում ունի շատ կարևոր գիտական դերակատարում, առօրյա կյանքում այն դիտարկվում է մարդկային հարաբերություններում կարևորագույն դերակատարում ունեցող երևույթ, որն ընդունակ է կատարյալ կառավարելու մարդկային փոխհարաբերությունները⁵:

Լեզուն մշակույթի հայելին է, այն արտացոլում է ոչ միայն անհատի ապրելակերպի պայմաններն իրական աշխարհում, այլև ժողովրդի հասարակական ինքնագիտակցումը, ազգային բնավորությունը, նորմերը, քաղաքավարության կանոնները և հատկապես աշխարհընկալումը: Լինելով շրջապատող աշխարհի հայելին՝ լեզուն արտացոլում է իրականությունը, ինչպես նաև ստեղծում աշխարհի պատկերը, որը յուրաքանչյուր լեզվում ինքնատիպ է: Այսպիսով, *լեզվամշակութային հասկացույթը* մտային միավոր է, որի քննության հիմնական նպատակը լեզվի, ազգային գիտակցության, մշակույթի, մասնավորապես տվյալ հետազոտության շրջանակներում քաղաքավարության նորմերի լեզվաբանական ուսումնասիրությունն է:

Միջմշակութային կապերի ընդլայնման արդյունքում հաճախ հաղորդակցման մասնակից են դառնում տարբեր մշակույթների և քաղաքակրթությունների պատկանող ներկայացուցիչներ: Հետևաբար՝ սոցիալ-մշակութային նորմերի մասին անտեղյակությունը կարող է առաջացնել մշակութային շեղում մեկ այլ հասարակության մարդկանց համար և հանդիսանալ խնդրահարույց իրավիճակների պատճառ: Հաղորդակցման մեջ գտնվող մարդկանց արդյունավետ և հաջող հաղորդակցման գրավականը ոչ միայն լեզվական հմտություններն են, գիտելիքները, այլև ազգային – մշակութային բանավոր և գրավոր խոսքի նորմերի կիրառումը: Նախ՝ միջմշակութային հաղորդակցման մեջ անհրաժեշտ է հիմնվել այն փաստի վրա, որ տարբեր մշակույթների պատկանող անհատներն իրենց մշակույթի կրողներն են և կառավարում են քաղաքավարության մասին իրենց ազգային կանոններն ու ավանդույթները: Այսինքն՝ քաղաքավարի վարվելակերպի ազգային և մշակութային առանձնահատկությունների իմացությունը և իրազեկությունը հաջող հաղորդակցման անբաժանելի մասն են: Միջմշակութային հաղորդակցման մեջ քաղաքակիրթ

⁵ Kerbrat-Orecchioni. Le Discours-en-interaction. Paris, 2005.

լինելու համար բավարար չէ ունենալ լեզվական հմտություններ, անհրաժեշտ է նաև տիրապետել այսպես կոչված «քաղաքավարության ռազմավարություններին» և կարողանալ դրանք օգտագործել հաղորդակցման մեջ: Անհատին անհրաժեշտ է իմանալ ոչ միայն տվյալ երկրի լեզուն, այլև ինչպես իրեն պահել այդ երկրում տարբեր իրավիճակներում: Այս գիտելիքները և հմտություններն անհրաժեշտ են յուրաքանչյուրին, ով պատրաստվում է շփվել օտարերկրացիների հետ և հաղորդակցվել տվյալ երկրում:

Դիտարկելով միջմշակութային բնագավառում քաղաքավարության դերը՝ հարկ է նշել, որ տարբեր մշակույթներում «քաղաքավարություն» հասկացույթը տարբեր է: Այսպես, որոշ ժողովուրդների մոտ քաղաքավարությունը կապվում է ակնածանքի հետ, մյուսների մոտ՝ համեստության, իսկ մեկ այլ ժողովրդի մոտ կարող է առաջացնել շրջապատի նկատմամբ ցուցադրական ուշադրություն: Այդ իսկ պատճառով հաճախ կարող ենք լսել, որ այս ժողովուրդը քաղաքավարի է, իսկ մյուսը քաղաքավարի չէ: Բացատրելու համար, թե ինչ է քաղաքավարությունը, այն չի կարելի դիտարկել միայն տվյալ երկրի մշակույթի և տվյալ հասարակությանը բնորոշ սոցիալական հարցերի տեսանկյունից: Քաղաքավարությունը պետք է դիտարկել որպես հաղորդակցական կարգ: Հաղորդակցական կարգ ասելով պետք է հասկանալ ընդհանուր հաղորդակցական հասկացությունը, որը ներառում է մարդկային շփման համար կարևոր հանգամանք, արտացոլում է մարդկային պատշաճ հաղորդակցման գիտակցումը, պարունակում հաղորդակցման մասին որոշակի գիտելիքներ: «Քաղաքավարություն» հասկացությունը հաղորդակցական կարգերից կարևորագույնն է, քանի որ դրա միջոցով է իրականացվում պատշաճ ու բարեկիրթ մարդկային հաղորդակցումը: Միջմշակութային հաղորդակցության տեսանկյունից քաղաքավարությունը հաղորդակցման նորմերի պահպանումն է հաղորդակցական ռազմավարությունների միջոցով, որոնք էլ իրենց հերթին հանգեցնում են փոխըմբռնման: Քաղաքավարության գաղափարը ներառում է այն ամենը, ինչ նպաստում է ազատ և անկաշկանդ հաղորդակցմանը: Այսինքն՝ քաղաքավարությունն ազգային յուրահատուկ հաղորդակցական դասակարգ է, որը համակարգում է լեզվական և արտալեզվական հաղորդակցական կաղապարների ընդհանրությունները՝ ստեղծելով ներդաշնակ, ոչ կոնֆլիկտային իրավիճակներ՝ միևնույն ժամանակ պահպանելով ազգային և մշակութային նորմերի ամբողջությունը: Քաղաքավարի վարվելակերպի հիմնական նպատակն է դիմացինին թե՛ լեզվական, թե՛ լեզվաոճական և թե՛ արտալեզվական

տեսանկյունից ցույց տալ բարեկիրթ պահվածքի յուրահատկությունները⁶: Այդ նպատակին հասնելու համար կան մի շարք միջոցներ, որոնք կարելի է տեսնել հաղորդակցման տարբեր ռազմավարություններում, որոնց ընտրությունը կախված է հաղորդակցական տարբեր գործոններից՝ հոգեբանական, սոցիալական, մշակութային և լեզվական:

Այսպիսով, քաղաքավարության բովանդակությունն ազգային յուրահատկություն է: Այն արտահայտվում է ոչ միայն քաղաքավարության տարբեր ձևերի օգտագործման, այլև հաղորդակցական ռազմավարությունների միջոցով, որոնք կարգավորվում են սոցիալական հարաբերությունների միջոցով և նպաստում են մշակութային արժեքների պահպանմանը:

ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЕ ПОНИМАНИЕ ВЕЖЛИВОСТИ

ЛИЛИТ БАБАЯН

В статье рассматриваются лингвокультурологические особенности вежливости, изучение которых обусловливается актуальностью повышения эффективности межкультурной коммуникации. Особое внимание уделяется концепту "вежливость" в контексте дискурс-анализа. Выступая в качестве феномена, который играет важнейшую роль в межличностных отношениях, вежливость способна полноценно управлять надлежащей и достойной коммуникацией.

Ключевые слова – лингвокультура, понятие культуры, межкультурная коммуникация, социально-культурные и языковые нормы, коммуникативные модели, коммуникативные стратегии, концепт "вежливость", правила вежливости и мировосприятие.

LINGUOCOGNITIVE PERCEPTION OF POLITENESS

LILIT BABAYAN

The current article studies the linguocognitive peculiarities of politeness. This is the proper time to deal with the subject in view of the fact that to foster

⁶ **Стернин И. С.** Толерантность и коммуникация // Философские и лингвокультурологические проблемы толерантности. Москва, 2005.

effective intercultural communications is its objective. Attention is considerably paid to the concept of “politeness” in the context of contact analysis. Being the most important phenomenon in human social intercourse, politeness has the possibility to serve as a perfect means to govern human communication in a proper and courteous manner.

Key words – linguoculture, cultural notion, intercultural communication, sociocultural and linguistic norms, communicative models, communicative policies, concept of “politeness”, rules and worldview of politeness.